

- комплексність, тобто єдина структура системи управління для всіх видів ризику;
- диференційованість, тобто специфіка змісту окремих елементів системи щодо типів банківських ризиків;
- єдність інформаційної бази;
- координація управління різними видами ризиків.

Для побудови ефективної системи управління банківськими ризиками необхідно:

- 1) сформулювати у внутрішньобанківських документах стратегію й завдання управління;
- 2) встановити принципи визначення, оцінки й діагностики ризику як основи при постановці пріоритетних стратегій і завдань і забезпечити збалансований захист інтересів усіх осіб, які мають відношення до банку;
- 3) використовувати дані принципи як базу для створення найважливіших процедур управлінського контролю, у тому числі при створенні схеми організаційної структури, підготовці документів про делегування повноважень, а також технічних завдань;
- 4) визначити процедури забезпечення відповідальності, самооцінки й оцінки результатів діяльності відповідно до принципів управління ризиком і системи контролю, використовувати дані процедури як фактори удосконалювання процесу управління;
- 5) орієнтуючись на вищезгадані принципи й процедури, слід розробити механізм моніторингу й зворотній зв'язок з метою забезпечення високої якості процедур, оцінки й перевірки їх дотримання.

Висновки

Сучасна ситуація управління банківськими ризиками характеризується застосуванням окремої системи управ-

ління. Але ж для побудови ефективної системи управління банківськими ризиками необхідно сформулювати стратегію й завдання управління, встановити принципи визначення оцінки й діагностики ризику, створити процедури управлінського контролю, визначити процедури оцінки результатів діяльності відповідно до принципів управління ризиком і системи контролю, а також розробити механізм моніторингу й зворотній зв'язок з метою забезпечення високої якості процедур, оцінки й перевірки їх дотримання.

Література

1. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент: Навч. посіб. – К.: Ніва-Центр: Эльга, 2001. – 528 с.
2. Грачов В.И., Каюда Т.П. Класифікація ризиків та управління ними // Фінанси України. – 2002. – №10. – С. 56–60.
3. Гайдай Т.Є. Державний вплив на мінімізацію кредитних ризиків банківських установ // Менеджер. – 2004. – №2. – С. 92–96.
4. Грудзевич У.Я., Пшик Б.І. Фінансовий менеджмент у банку: Навч. посіб. – Львів: ЛБІ НБУ, 2006. – 191 с.
5. Кириченко О.А., Міщенко В.І. Банківський менеджмент: Підручник. – К.: Знання, 2005. – 831 с.
6. Кузьмін В.В. Банківський менеджмент: Навч. посіб. – Херсон: ПП Вишемирський В.С. – 300 с.
7. Пернарівський О.В. Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків // Вісник НБУ. – 2008. – №4. – С. 44–45.
8. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку: Підручник. – К.: КНЕУ, 2008. – 468 с.
9. Примостка Л.О. Банківський менеджмент. Хеджування ризиків: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 1998. – 108 с.
10. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.

Н.К. БОЛГАРОВА,
к.е.н., НУБіП України

Інституційні аспекти формування рентних відносин

У статті розкрито основні теоретичні аспекти формування рентних відносин з точки зору інституційного підходу. Досліджено теоретичні питання економічного розвитку за умов ефективності функціонування інституційного середовища.

В статье раскрыты основные теоретические аспекты формирования рентных отношений с точки зрения институционального подхода. Исследованы теоретические вопросы экономического развития при условиях эффективности функционирования институциональной среды.

The article revealed major theoretical aspects of forming rentnih relations in terms of institutional approach. Invest-

igated the theoretical questions of economic development in conditions of efficiency of functioning of the institutional environment.

Постановка проблеми. Функціонування будь-якої економічної системи неможливо без створення і розвитку упорядкованої інституційної бази. Тому інституційний підхід до аналізу економічних процесів на сучасному етапі розвитку економіки України є перспективним і актуальним. Зокрема, на сьогодні все більшої актуальності набувають питання інституційного аспекту формування рентних відносин в Україні, їх значення та вплив на соціально-економічні відносини.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Теорія земельної ренти має вагому методологічну базу, яка представлена в працях представників класичної (Ф. Кене, У. Петті, Д. Рікардо, А. Сміт та ін.), марксистської (К. Маркс та ін.) і неокласичної (Дж. Б. Кларк, А. Маршалл та ін.) шкіл політичної економії. Певний внесок у теорію земельної ренти внесли такі економісти як, Л.І. Абалкін, І.М. Буздалов, В.А. Мещерів, А.Е. Сагайдак та ін. У рамках інституційного напрямку економічної думки методологічні основи дослідження природи інституціонального механізму представлені в працях таких зарубіжних економістів, як А. Алчіан, Дж. Б'юкенен, Р. Коуз, Дж. Гелбрейт, К. Менар, Д. Норт, Дж. Стігліц.

Мета статті – розкрити основні теоретичні аспекти формування рентних відносин з точки зору інституційного підходу. Дослідити теоретичні питання економічного розвитку за умов ефективності функціонування інституційного середовища.

Виклад основного матеріалу. Використання землі та винаймаючих на цій основі рентних доходів – важливе джерело національного багатства України. Розвиток багатоукладної економіки в сільському господарстві сприяє розширенню сфери земельних відносин. В основі ринкової системи економічних відносин землеволодіння та землекористування лежать рентні відносини які передбачають отримання, привласнення і використання доходу як форми економічної реалізації власності на землю. У зв'язку з цим особливого значення набуває системна розробка теорії інституціонального механізму земельної ренти. Забезпечення відтворення існуючих і впровадження нових норм і правил інституту земельної ренти, виступає способом упорядкування господарської діяльності землекористувачів, земельних власників і держави.

Важливе значення у визначенні концепції рентних відносин має визначення сутності самого поняття земельної ренти. Сьогодні в економічній теорії існує два теоретичні підходи до визначення сутності земельної ренти. З одного боку, вона розглядається як додатковий дохід, який отримує орендар в процесі виробництва продукції. При такому підході розрахунок величини земельної ренти, орендна плата, враховується в додатковий дохід. З іншого боку, рента розглядається як категорія ринкової економіки, як ціна ресурсу, що формується в процесі розвитку орендних відносин [5]. В основі розглянутих теоретичних підходів лежать класична і неокласична трактовки сутності земельної ренти.

Узагальнюючи можна сказати, що земельна рента – це дохід, отриманий землевласниками та землекористувачами при самостійному використанні або за надання в користу-

вання сільськогосподарському товаровиробнику (на правах оренди або в іншій формі) сільськогосподарських земель. Земельна рента виникла з появою власності на землю. З розвитком товарно-грошових відносин, а також форм землеволодіння та землекористування вона пройшла тривалий історичний шлях розвитку і в даний час являє собою складну систему організаційно-економічних відносин.

Інституційний аспект рентних відносин проявляється у вигляді різноманітних правил визначення величини земельної ренти і використання ресурсів в системі земельних відносин, які складаються під впливом різних форм поведінки земельних власників і землекористувачів. Інституційний аналіз рентних відносин і аналіз існуючих визначень поняття «інститут» дозволять уточнити поняття «рентний інститут».

Інститути є фундаментом функціонування будь-якого організованого суспільства за часів існування людської цивілізації. Вони відображають потенціальні ресурсні можливості тих, хто їх запроваджує, впливають на розподіл влади, урегульовують конфлікти та підтримують стабільність у суспільстві. Незадовільна інституційна база призводить до економічного хаосу, безладу у визначенні подальшого соціально-економічного розвитку та орієнтації економічних агентів на одержання ренти (на противагу ефективному господарюванню). Таким чином, функціонування будь-якої економічної системи є неможливим без створення і розвитку упорядкованої інституційної бази.

Фундаментом і ключовою концепцією інституціональної теорії виступають інститути. Нині існує багато визначень цього поняття. Один із засновників інституціоналізму Т. Веблен вважав, що інститутами є стійкі звичаї. В. Ніл висловлює структуру поняття «інститут» у вигляді сукупності трьох взаємодоповнюючих один одного елементів (рис. 1) [4]:

- 1) правил; 2) стандартів поведінки; 3) стереотипів мислення.

Один із найбільш визнаних дослідників, який займався проблемами інституціональної теорії, Д. Норт визначає поняття «інститут» як створення людиною обмежень, які структурують політичний, економічний і соціальна взаємодія [3]. Л. Бальцерович вважає, що інститути «задають» кожній людині визначену роль, у межах якої вона має діяти та приймати рішення. До цих рішень людина додає власні внутрішні переваги, що не залежать від інститутів. Отже, економічна поведінка індивідів зумовлюється не тільки інституційним середовищем, а й світоглядом [4]. Таким чином, інститут – це сукупність, яка складається з правила (формального чи

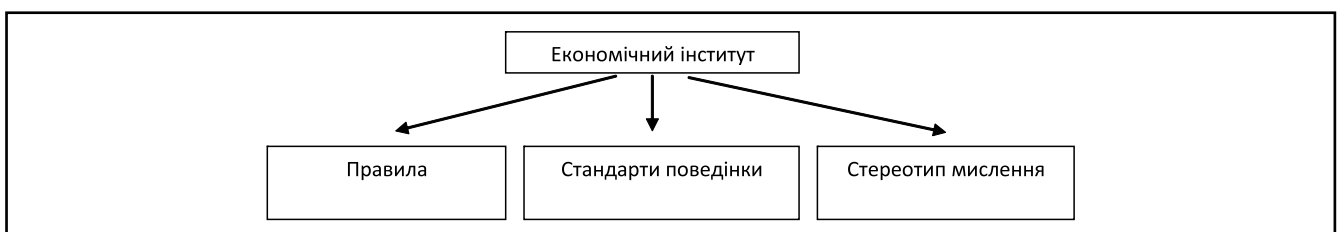

Рисунок 1. Структура поняття економічний інститут за В. Ніл

Рисунок 2. Основні складові змісту поняття «інститут»

неформального) або декількох правил і стимулюючих факторів, що визначають особливості прийняття рішень і подальшої поведінки індивідів для його виконання. Визначимо основні складові змісту поняття «інститут» (рис. 2) [4].

Вітчизняні вчені С. Архієреєв та Я. Зінченко вважають, що ключовим аспектом аналізу ринкової трансформації є виокремлення реальної та формальної інституціоналізації [1]. Якщо в рамках першої зароджуються, формуються та утверджуються формальні або неформальні інституційні ролі суб'єктів, функціональні ролі об'єктів і сегментів ринку, то формальна інституціоналізація базується на прийнятті законів і нормативних актів. Це забезпечує перетворення економічної поведінки на стабільну і прогнозовану в межах такого інституційного середовища.

У концепції формування економічного механізму регулювання земельних відносин у сільському господарстві най-

більш суттєвим є розробка адекватного до регіональних умов сільського господарства державного регулювання.

За останні роки в умовах ринкової трансформації, розвиток рентних відносин набув значного спаду. Причинами такого становища є:

- випереджальне руйнування існуючих форм інститутів землеволодіння та землекористування в порівнянні зі створенням їх аналогів;
- деградація стану матеріально-технічної бази сільськогосподарських товаровиробників;
- зниження інвестиційної активності;
- інфляційне падіння доходів товаровиробників, що скоротило можливість підтримки якості відтворювальних процесів.

Більшість авторів, що досліджували аграрні формування земельних відносин (серед них І.М. Буздалов, Н.В., Комов,

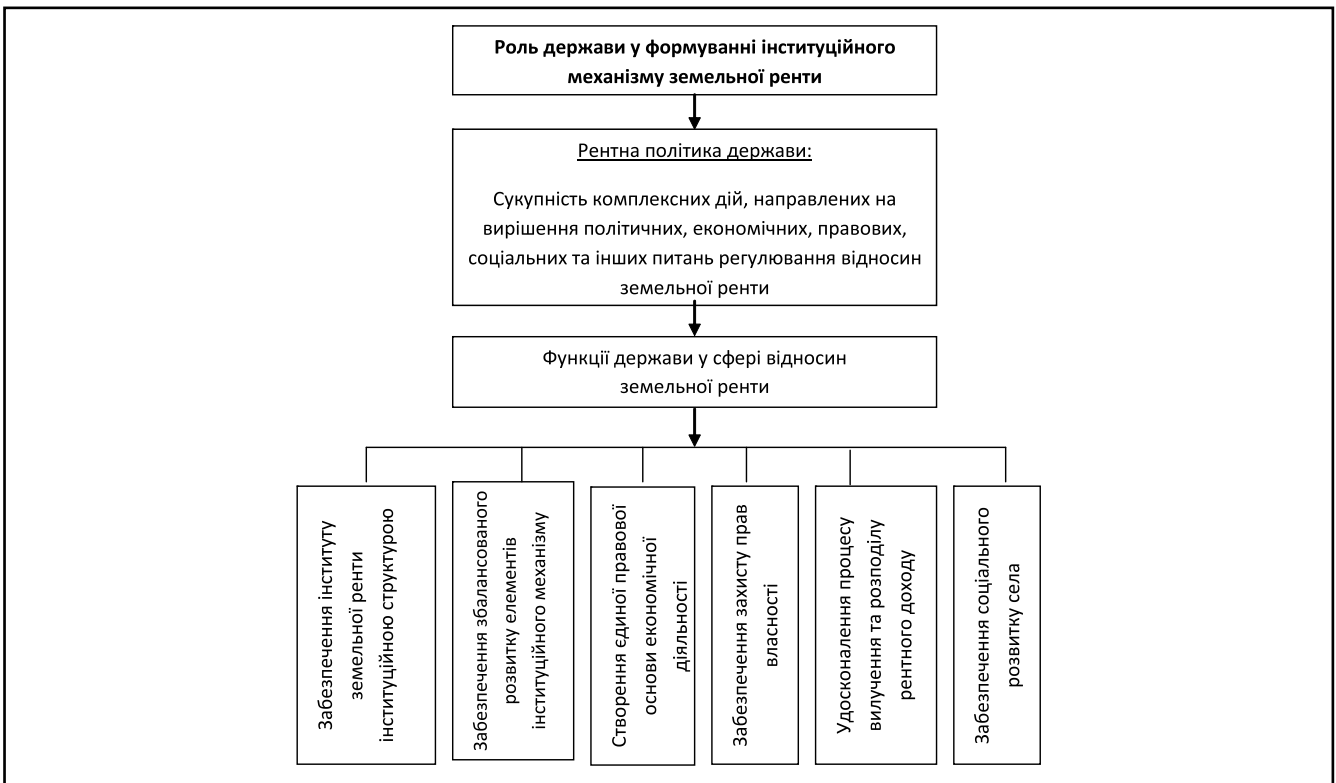

Рисунок 3. Роль держави у формуванні інституційного механізму земельної ренти

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

А.Е. Сагайдак), визнають, що держава має зберегти за собою контроль формування та розвитку інститутів землеволодіння та землекористування. Цілями такого втручання функціонування ринкових механізмів з боку держави є:

1) забезпечення відповідного рівня використання сільськогосподарських угідь;

2) забезпечення екологічних вимог;

3) здійснення соціально справедливого перерозподілу землі та рентних доходів.

Особливість сільського господарства полягає в тому, що інституціональний аспект формування земельної ренти має опосередковуватися діями державного регулювання. Зокрема, держава має формувати відповідний до ринкових умов інституціональний механізм, який буде сприяти ефективному функціонуванню земельних відносин, зокрема, інституту земельної ренти. Головним напрямом державної політики серед інших, на сучасному етапі розвитку сільського господарства є вдосконалення інституційного механізму земельної ренти (рис. 3) [2].

Поняття інституту землеволодіння та землекористування як одного з основних елементів механізму функціонування ринку являє собою сукупність законів, правил гри, типів формальних і неформальних соціально-економічних відносин і зв'язків. Розрізняють «формальні інститути», тобто розроблені людьми закони, інструкції і правила, і «неформальні», тобто сформовані і прийняті суспільством кодекси поведінки, угоди і договори, які є чинниками, що структурують взаємодії і легітимізують дії формальних інститутів.

Розглядаючи проблеми формування ринкових інститутів землеволодіння та землекористування, більшість авторів основний акцент роблять на формуванні та вдосконаленні правових, директивних і організаційних методів, інструментів і схем інституційних перетворень.

Таким чином, рішення проблеми інституційних змін в аграрному секторі передбачає необхідність створення багатоврівневої структури та інфраструктури аграрного ринку, а також створення «ринково мислячого суспільства», що дозволить сформувати ефективного власника і завдяки цьому найбільш повно реалізувати дії ринкових механізмів та інститутів.

Інституційний механізм забезпечує відтворення адекватних проявів зовнішнього середовища структурних і нормативних форм у господарському механізмі і тим самим виступає як стабілізуюча структура, яка допомагає впоратися з відхиленнями від необхідних норм господарської поведінки. Економіч-

ний механізм визначає цілі, характер розвитку інституційного механізму. В свою чергу, інституціональний механізм задає рамки функціонування економічного механізму, створює принципи економічної поведінки, визначає обмеження для господарюючих суб'єктів за допомогою норм і правил як особливих інструментів інституційного механізму.

Таким чином, інституційний механізм земельної ренти можна розглядати як функціональну підсистему господарського механізму, і в той же час як самостійний механізм, який забезпечує ієрархічну впорядкованість взаємодій і взаємозв'язків суб'єктів відносин земельної ренти. Соціально-економічний зміст інституціонального механізму земельної ренти проявляється в його функціях:

– визначення ролі основних суб'єктів відносин земельної ренти у їх взаємодії;

– законодавче закріплення відносин земельної ренти;

– узгодження і субординація інтересів суб'єктів відносин земельної ренти;

– обмеження дій суб'єктів відносин земельної ренти;

– контроль за відповідністю нормам інституту земельної ренти. Господарська взаємодія суб'єктів відносин земельної ренти здійснюється за допомогою застосування норм і правил як особливих інструментів інституційного механізму земельної ренти [2]. Залежно від сфери формування даних норм і правил, можна виділити чотири блоки інструментів (рис. 4).

Правові інструменти формують нормативно-правову сторону відносин земельної ренти: регламентують права власності на землі сільськогосподарського призначення, законодавчо закріплюють порядок розрахунку та стягнення земельних рентних платежів. Економічні інструменти впорядковують відносини формування, вилучення та розподілу земельної ренти. Організаційні інструменти використовуються з метою організації і регулювання існуючих і виникаючих взаємин між суб'єктами відносин земельної ренти. Ментальні інструменти виступають як неформальні регулятори і обмежувачі відносин земельної ренти. Вони відображають соціальний статус, індивідуальні здібності людини до господарювання на землі, традиції землеробства і норми взаємодії між суб'єктами відносин земельної ренти. В результаті аналізу інструментів інституційного механізму земельної ренти в сільському господарстві України можна виявити наступні соціально-економічні проблеми його функціонування: суперечливість і недостатньо опрацьована правова база, яка проявляється у відсутності законодавчо-

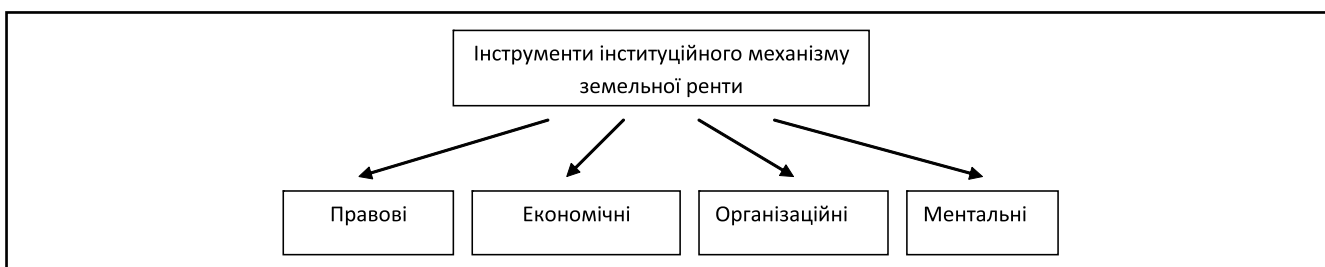

Рисунок 4. Інструменти інституційного механізму земельної ренти

го регулювання процесу формування ренти, оренди земель сільськогосподарського призначення; неефективність економічних інструментів, що зумовлено відсутністю захисту прав власності на землі сільськогосподарського призначення; існуючої системи оподаткування; діючої системи земельних рентних платежів.

Висновки

Проведений аналіз розвитку інституційного середовища та функціонування інституційного механізму земельної ренти в сільському господарстві України дозволяє зробити наступні висновки. Функціонування інституційного механізму земельної ренти потребує подальшого вдосконалення, зокрема вдосконалення нормативно-правових основ функціонування інституційного механізму земельної ренти, зміни в нормативно-правових актах, що регламентують діяльність суб'єктів відносин земельної ренти з урахуванням природних, економічних, культурно-історичних особливостей становлення інституту земельної ренти в Україні; тощо. Створення умов, що формують ефективну систему захисту прав власності на землі сільськогосподарського призначення, а саме: формування повного реєстру земель сільськогосподарського

призначення, формування системи об'єктивної економічної оцінки землі, створення інститутів земельного ринку, формування інфраструктури інституту земельної ренти. Запропоновані заходи дозволять створити умови для нормального функціонування інституту земельної ренти, забезпечать юридичну обґрунтованість вилучення земельної ренти, захищеність прав землевласників і землекористувачів.

Література

1. Архієреєв С., Зінченко Я. Посттрансформаційна ринкова економіка: інституціоналізація фондового ринку // Економічна теорія, № 3, 2006. – С. 45.
2. Иваненко О.Б. Институциональный механизм земельной ренты и его усовершенствование в сельском хозяйстве // Автореферат. – Е. – 2010. – 23 с.
3. Норт Д. Институції, інституційна зміна та функціонування економіки. – К., «Основи», 2000. – С. 198.
4. Рысьмянов А.З. Институциональные изменения и их роль в построении рыночной экономической системы // Научный журнал КубГАУ. – 2007, №3. – С. 18–23.
5. Яковлева И.А. Рентные отношения: институциональный подход // Известия ИГЭА. – 2009. – №3. – С. 10–12.

М.М. БЕРДАР,

к.е.н., доцент, Київський національний університет ім. Т. Шевченка

Фінансова прозорість підприємства в управлінні фінансових ресурсів

У статті розглянуто прозорість фінансової діяльності підприємства, основні чинники, які впливають на фінансову прозорість, інформаційну відкритість щодо процесу управління фінансовими ресурсами.

В статье рассмотрена прозрачность финансовой деятельности предприятия, основные факторы, которые влияют на финансовую прозрачность, информационную открытость относительно процесса управления финансовыми ресурсами.

Transparency of financial activity of enterprise is considered in the article, basic factors which influence on financial transparency, informative openness in relation to the process of management financial resources.

Постановка проблеми. Трансформація української економіки та її перехід до ринкових відносин призвів до зміни фундаментальних принципів функціонування підприємств. Одним із найважливіших в сучасних умовах є принцип здійснення фінансово-господарської діяльності в межах наявних ресурсів. Невід'ємною складовою функціонування підприємства є процес формування і використання фінансових ресурсів. Значення цих процесів зростає разом із подальшим розвитком віт-

чизняної економіки, з необхідністю постійного збільшення власних капіталів українських суб'єктів господарювання та зростанням можливостей кредитного та інвестиційного ринків, на яких залучаються необхідні додаткові ресурси.

Однією з основних умов успішного управління розвитком фінансових ресурсів підприємства є прозорість його фінансової діяльності. Останнім часом значна кількість власників і топ-менеджерів підприємств, особливо представники крупного бізнесу, прагнуть до забезпечення високих показників економічної ефективності діяльності, а також до формування та сталості соціального статусу свого бізнесу, тобто до суспільної відомості й значущості, які, в свою чергу, також сприятимуть економічній безпеці підприємницької діяльності і, як наслідок, стабільності фінансового стану підприємства та його прогресивному розвитку. Тому в процесі управління фінансовими ресурсами у суб'єкта господарювання виникає певна залежність від зовнішнього і внутрішнього середовища, від його поінформованості про можливості, досягнення і перспективи розвитку (у даному контексті – відносно фінансових ресурсів). Ця залежність особливо жваво проявляється в період пошуку джерел фінансування господарської діяльності, об'єктів вкладання коштів,